

Биљана АНДОНОВСКА

Институт за књижевност и уметност, Београд

ОД НЕМИЛА ДО НЕДРАГА: О ПРЕДРАТНОЈ КЊИЖЕВНОЈ АВАНГАРДИ И ПОСЛЕРАТНОЈ ЈУГОСЛОВЕНСКОЈ ОМЛАДИНИ

Апстракт: У раду проблематизујемо процес маргинализовања предратне књижевно-политичке авангарде у српској и јужнословенским културама. У фокусу је Млада Босна, као егземпларни сегмент ширег покрета предратне револуционарне омладине. Враћамо се књижевноисторијским синтезама које су благовремено описале појаву предратне авангарде (П. Палавистра, Р. Вучковић), разматрамо различите модалитете њених дис-континуитета с поратним авангардним покретом, као и могуће разлоге потискивања тог важног феномена у академској и општој културној свести.

Кључне речи: авангарда, Млада Босна, Први светски рат, Југославија, књижевна историја, периодизација, Предраг Палавистра, Радован Вучковић

Говор о историјским авангардама, као уосталом и о Првом светском рату, у јужнословенским књижевностима нешто је осетљивији него у другим словенским и европским културама. Прва јужнословенска књижевна авангарда, оличена у Младој Босни и предратном омладинском покрету, изнедрила је и извршиоце Сарајевског атентата, што ју је присно везало за саме поводе за избијање Великог рата, потом и сав трауматски отисак тога догађаја. Била је везана и за идеју југословенског уједињења, те је након урушавања југословенског пројекта, крајем 20. века, као и многи пројугословенски означитељи, подвргнута разноликим процедурама историјског ревизионизма. Ови епохални, али и други фактори, значајно су дестабилизовали статус, па и елементарну видљивост предратне авангарде на мапи српске и других јужнословенских књижевности.¹ Вреди запитати се о разлозима, облицима и последицама тога

¹ Већ и листа аутора који се, на различите начине, могу сматрати њеним носиоцима на српско-хрватском подручју (чему треба придружити и словеначки огранак) говори о озбиљности занемарене констелације: Иво Андрић, Тин Ујевић, Владимир Гађиновић, Димитрије Митриновић, Светислав Стефановић, Станислав Винавер, Мирослав Крлежа, Владимир Черина, Јанко Полић Камов, Перо Слијепчевић, Милош Видаковић, Душан Срезојевић, Исидора Секулић, Зденка Марјановић, Улдериго Донадини, Боривоје Јевтић,

потискивања, посебно у сфери академских и књижевноисторијских дискурса. Иако је простор ограничен, а тема замашна – и више прикривена него раскривена научном хиперпродукцијом ових последњих комеморативних година – понудићемо неколико теза којима би могла бити вођена даља истраживања у овом смеру.

Најпре, тај процес потискивања може се пратити већ у колебљивом односу послератне (канонске) авангарде према предратној, радикалнијој фази покрета. Потом, треба подсетити на две научне синтезе које су правремено образложиле тезу о Младој Босни и предратном покрету као најави послератних књижевних гигања, али су и саме биле игнорисане у својим најбољим увидима. На крају, чини се да језгро проблема, па и могућег решења, почива у *инверзији* коју тек треба извести и до краја осмислити: Млада Босна не као *пролог* и непотпуна *најава* нечега што долази *после*, већ пуноправни израз једне од првих европских историјских авангарди, и као таква неизбежан репер за одмеравање по-етичких конфигурација и домета другог авангардног таласа, *а не обратно*. Такво померање тежишта водило би бољем разумевању специфичних облика које су општи књижевни процеси попримали у јужнословенском културноисторијском миљеу, дакле и оног чиме су они изворно проширивали евроавангардне моделе, а не тек пасивно и окаснело примали из њих. Млада Босна је један од уопште ретких модерних књижевних феномена који такву врсту критичке визуре не само омогућава, већ без ње практично уопште не бива ни видљив.

Послератни књижевни победници и фигуре (само)заборава

„Предратно – од тога се ми делимо.“
Путеви, 1924.

„Епохе се не прескачу.“
Тин Ујевић

Када је „нова“ генерација непосредно после рата ступила на књижевну сцену, учинила је то инсистирајући на фигурама *новине* и *дис-*

Драгутин Мрас, Сибе Миличић, Аница Савић, Вељко Милићевић, Милан Ђурчин, Нико Бартуловић, Аугуст Цесарец, А. Б. Шимић, Јосе Матошић, Ранко Младеновић, браћа Пијаде – и многи други. Да би се уочио интегритет те предратне авангарде, неопходно је ове ствараоце посматрати не као изоловане ауторске монаде, нити у ужим оквирима далматинске, хрватске, босанске, војвођанске или српске секције покрета, већ у синхронизованој књижевној и политичкој акцији пре и током рата, као *скуп* и полицентричну *мрежу*, и то на целини јужнословенског простора.

континуитета, по често евоцираној формули да између предратног и поратног поређења нема. Поређења је, наравно, било, поред осталог и зато што је већина промотера „нових“ естетика већ пред рад и током рата водила сличне књижевне борбе против истих књижевних ауторитета и назора. Ту би улогу посредника посебно имали Станислав Винавер, стари бергсоновац и пародичар и нови исписник „Манифеста експресионистичке школе“, или пак Светислав Стефановић, тада већ, у поређењу са својим саборцима, убедљиво најстарији пропагатор ритмичко-версолешких ослобађања. У прологу *Лирике Итаке* (1919) и Милош Црњански, иначе гласноговорник беспоредбеног хабитуса послератне књижевне генерације, опажа да поље које жели да освоји својим ра(т)ним стиховима није празно и да се има шта „прескочити“, а индикативно је да то нису ни *госпође ни очеви* већ нешто старија, *већ побуњена браћа*, Ђурчин и Крлежа.²

Милан Ђурчин, који ће међуратни период провести као неуморни аниматор једног од најсолиднијих часописних пројеката прве Југославије (*Нова Европа*), име је поводом којег је српска књижевна историографија испоручила захтев за најдубљим хронолошким померањем зачетака књижевне авангарде: чак до 1902. године. И по форми (слободног стиха) и по програму (нонконформизма), Ђурчинова песма „Пустите ме како ја хоћу“ препозната је као први искорак ка поетици послератних авангардиста, а полемика са позноромантичним М. Петровићем Сељанчицом, и посебно песничко самообјашњење на страницама *СКГ*-а, у критици су изазвали снажну реминисценцију на сличан ревијални „наступ“ поратних књижевних бунтовника, чиме је наратив о Ђурчину авангардисти додатно учвршћен. Разлог што тај релативно занимљив критички захват није дубље заживео, могао би се тражити не само у пословичној инерцији књижевне критике и историје већ и у „испуштању“ оне димензије Ђурчиновог поетичког и политичког лика која је круцијални састојак његове (евентуалне) авангардности. Ти „околни“ аспекти његовог књижевног ангажмана управо су они који Ђурчина приближавају основним (идејним, читалачким, идеолошким) фиксацијама предратне, па и младобосанске омладине: интегрални преводилац Ничеовог *Заратустре* (1913/14), којег су омладинци учили наизуст, миљеник омладинског миљеника Скерлића, промотер Мештровића, ког младобосанци тумаче као футуристу, приређивач два „приватна“ алманаха српско-хрватских, тј. југословенских писаца (1910, 1911), провокативни теоретичар стиха и полемичар. Иако неће активно учествовати у поратној авангардној ренесанси, Ђурчиново амби-

² Црњанскова реторика *поратног* била је толико инвазивна да ни позна исповест (1929) о предратним утицајима и постепеном израстању *метрополског поратног авангардизма* на критику није оставила битнијег структурног трага.

циозно југословенство и неутољив политички нерв сачували су нешто од фанатизма предратног напредног покрета. Тако, парцијалан књижевно-историјски увид да у Ђурчину имамо авангардисту *avant la lettre*, упркос својој релевантности, (п)остаје неодржив уколико се Ђурчин не смести у ону авангарду којој није претходио, већ јој је *тад и тамо* припадао. Без тога, његов поетички ексцес у толикој је мери деконтекстуализован да постаје неразумљив, опажљив али неуверљив, пре свега јер је, услед стагнације у осмишљавању авангардног процеса пре рата, ометено његово уткивање у шире мреже књижевноисторијских значења, па и *смисла*, који је ипак – занемари ли се вештачко дисање којим се институционално (п)одржавају литерарни канони – једини гарант оживљавања и преживљавања у симболичком поретку културе.

Крлежа је једнако занимљив пример невоља са предратном авангардом. Као и бројни младобосанци и младохрвати, Крлежа је био под дејством магнетног поља тадашње слободне Србије, и покушао да, по опробаној омладинској пракси, такорећи Принциповим стопама, пређе границу и прикључи се ослободилачким ратовима које је водио јужнословенски Пијемонт. Неуспех ове епизоде можда је, као и код Принципа, оставио снажнији траг у овом југоавангардисти,³ који ће, касније, изрицати многе критичке оцене и авангарде и предратног (омладинско-)националистичког покрета. Ипак, када у „Хрватској књижевној лажи“ (1919) проказује илузионизам националистичких фиксација, на његовој мети је превасходно поратна атмосфера патриотског кича, док су идеја о нема ни Народа, антифилистарска критика и захтев за Новим, одмерен спрам искуства руског Октобра, сасвим у духу, у *своје време* преступничких и руском револуционарном лектиром инспирисаних младобосанских манифеста.

Непризнатим стваралачким нитима Крлежа је био упућен и на једну пунокрвну авангардну фигуру предратне генерације – Ј. П. Камова. Управо у време кад је омладина постајала радикална и југословенска, Камов је окончао свој метеорски животни пут, али је „иштипаном“ лирском хартијом стигао да испровоцира Матошеву критичку оштрицу, и тако маркира раскол генерација управо поводом питања – приписаног му – футуризма. Култ пријатељства, сећања и сведочења, једна од централних егзистенцијалних вредности предратних омладинских заједништава, навешће Владимира Черину, покретача неколико активистичких часописа и једног од првака хрватских револуционара, да у јеку омладинског деловања објави монографију о Камову (1913), којом је по малој штампи расута реч предратне авангарде добила и неку врсту синтетичког критич-

³ О Крлежи као југословенском авангардисти в. књигу *Avangarda krležiana* (Brebanović 2016).

ког осведочења. Није без значаја и то да је овај спис првобитно био намењен *Босанској вили*, тада стецишту младобосанске авангарде, у чијем је уредништву у осетљивим годинама пред рат био и Августин Ујевић.

Провокацијско језгро *Лирике Итаке* чинио је циклус „Видовданских песама“, настајалих и махом објављиваних током рата, у којима је „Споменом Принципу“ сугерисано да се бес и горчина *повратника из рата* могу генетички подвести под симболичку фигуру младобосанског атентатора. Та *политички* валентна копча, оличена у лику плебејца и преступника о којем се у новоформираној држави није могло лако и одушевљено говорити, није испитивана у свим својим поетичким импликацијама, тј. као „споменица“ солидарности са предратним књижевно-политичким револтом, у којем је Црњански учествовао маргинално, али је у то рано поратно доба живим стваралачким инстинктом осетио и саопштио да је оно што чини тек *мало ново*, односно да има знатно радикалније *пред-итачко* утемељење. Апострофирајући процес колективног потискивања трауме⁴ не само рата и атентата већ и атентаторових зазорних контракултурних идеала (које лирски субјект „поносно“ преузима на себе), Црњански је Принципа промовисао у антихероја „најновије“ генерације, и пустио да његов „загробни“ глас јетко одјекне на победничкој Итаци. Да Црњански није одустао од првобитног наслова збирке – *Омладини умореној* – можда данашњој критици не би у толикој мери (сасвим) промицало да је оно најпровокативније у „Видовданским песамама“ – опредељење за смрт, част вешала, мржњу, освету, жртву, рано умирање, бездетност, ванзаконитост, хајдучију народа спрам корумпираних политичких елита, али и слободу, омладину и Југославију – готово дословна транскрипција етичког кодекса младобосанске омладине. *Лирика Итаке* није само отвара *нове* (послератне) хоризонте, како се то до изнемоглости понавља, већ је била и кодирани *синтетички омаж* онима који су себе и пре рата (препо)знали као „сутрашње у данашњици“ (Митриновић).

Са сродних, културно *аутокритичких* позиција дакле, и Крлежа и Црњански маркирају раскол (предратног, антиколонијалног) *револуционарног* и помаљајућих форми (поратног, победничког) *државотворног* југонационализма. Реч је о важном потезу *репозиционирања* авангардног дискурса у новоформираној држави, која је, макар номинално, представљала остварење ултимативног политичког захтева предратне омладине (те се, према познатом стиху, на Итаци – за коју се убијало – више не сме убијати). (П)остварена југословенска револуција брзо је постала разочарање за многе некада милитантне заступнике уједињења, за шта је

⁴ „Оплакали сте рат / и мислили: сад је крај. [...] Окитиће мрамором сале / и спустити завесе жуте, / да лешине зидове не провале / и да ћуте!“ („Вечни слуга“, Црњански 1993: 31).

Ујевићева поратна судбина, одабир боемије и промена властитог имена, можда најречитији пример. Једини принципијелно могући авангардни Принцип у новом културно-политичком контексту био је тај изнова побуњени, анархични, антиратни и антинационалистички, *идентично различити* (анти)Принцип.

Најзад, поређење предратног и поратног, о које се књижевна критика и историја пречесто оглушују рециклирајући самоутемељујуће дискурсе поратних авангардиста, евидентно је и у примерима из периодичке културе. Преузимајући још једном *часопис* као платформу збирања и колективне интервенције у јавном пољу, кључни актери предратне авангарде окупили су се око ревије *Књижевни Југ* (1918–1919), *прелазног* пројекта који је и својим називом и својим програмом, и својим уредницима и својим сарадницима, био еминентни наставак предратног и прво испољавање послератног књижевног покрета. Значајан део генерације анимиране топицом „оних који долазе“ (Гађиновић) био је покошен ратом, али су *они који су преостали* наступили као *група*, чији је мешовити састав (Црњански, Андрић, Крлежа, Ујевић, Цанкар, И. Секулић, А. Савић, З. Кведер, Ћоровић, Шантић, Черина, Бартуловић, Јевтић, Назор, Крклец, Пандуровић, Стефановић и др.) био последица предратних савезништава, а зацртани задатак једнако *претходнички*: припрема будуће југословенске књижевности. Пре *Књижевног Југа* сва ова имена већ су циркулисала страницама сарајевске *Босанске виле*, коју је Митриновић у преломним годинама од *анексије* (1908) до *атентата* (1914) претворио у праву трибину младобосанске и јужнословенске авангарде. У сличном духу требало би се вратити и часопису *Дан* (1919–1920), где Црњанског затичемо у заједничкој уредничкој акцији с некадашњим Принциповим цимером Драгославом Јевђевићем. Другог, нешто млађег Принциповог цимера и будућег збораша Ратка Парезанина, који је као атентаторска извидница у Сарајево пренео поруку да су „књиге“ (= оружје) набављене, налазимо и на техничким странама експресионистичке *Вијавице* (3/1918) Антуна Бранка Шимића.

И ових неколико примера подсетиће како су у раној послератној авангарди остали расути бројни сигнали (све блеђег) сећања на предратну фазу њеног деловања.⁵ Различити су фактори утицали да, најпре код самих учесника процеса и њихових савременика, а потом и књижевних историчара, предратна авангарда постане све теже видљива и (за)мислива. Муњевита и интензивна, она је и иначе била део омладинске супкултуре са културне периферије, чији су искази остали расути по кратковеким и тешко доступним гласилима, и у великој мери зависни од личних

⁵ Понекад су се актери предратне авангарде дискретно дотicali овог питања, не без чуђења пред арогантним наступом „нових“ који не увиђају *déjà vu* (в. Ујевић 1931, Секулић 1985).

„утисака и сећања“. Стицајем околности она је с епохалним политичким променама била скопчана на такав начин да је говор о њој од почетка био изразито амбивалентан и саставни део много ширих културних преговарања. Пре но што је Млада Босна могла постати књижевна чињеница, држава утемељена на њеној утопијској хипотези већ се морала бранити од рецидива предратног радикализма; политичко понашање на које је охрабривала младобосанска авангарда, у новој држави потпадало је под Обзнану и закон о заштити државног поретка. Кроз међуратни период младобосанско наслеђе, у којем су национална и социјална еманципација коинцидирале, биће раслојено и присвајано на посве опречним, левим и десним половима идеолошког спектра, што је додатно дестабилизovalo колективне представе о њој, и књижевну основу њеног ангажмана потиснуло у сасвим позадински план.

На то ће се надовезати и другостепене форме заборављања, оствариване кроз саме процедуре уобличавања и посредовања знања о књижевној прошлости. Тако је историјско-политички критеријум периодизације, утврђујући крај рата као аподиктични граничник новог књижевног доба, практично по средини пресекао природну амплитуду авангардистичког процеса на Словенском Југу.⁶ Оно што је требало да буде саставни део исте херменеутичке реченице, сада ће бити само спорадични и необавезни осврт на магловито поље предратних претеча – заснивајући авангардни гест постаје тек получујни *ехо* онога што је дошло на основу њега. Уместо да се са све већим сазнајним освајањем прошлости два феномена све више приближавају, сведоци смо инверзног процеса њиховог погресивног острањења, и то силом инерције, а не учинцима тумачења. Чак и када су, на таласу првих системских проучавања српске и јужнословенских авангарди 60-их и 70-их година прошлог века, артикулисане књижевноисторијске визије јединства овог процеса, оне нису постале консензуално полазиште домаће науке о књижевности.

Књижевноисториографска извидница (Палавестра, Вучковић)

Хипотезу о Младој Босни као *претходници* послератне књижевне авангарде први је изнео Предраг Палавестра у студији *Књижевност Младе Босне* (1965), уз коју је штампана и хрестоматија младобосанских

⁶ Овом проблему посвећено је доста пажње у зборнику *Развојне етапе у српској књижевности 20. века* (1981), где чак три прилога (Вучковић, Палавестра, С. Велмар-Јанковић) образлажу како ни драстична цензура светског рата није ефективно сузбила континуитет предратне и послератне авангарде.

критичких и песничких радова, која их је први пут груписала и учинила шире доступним. Том пионирском студијом Палавестра је желео да покаже како Млада Босна није била само, па ни примарно *политички* покрет, како је то могло изгледати у историографији и публицистици која их је везивала првенствено за Принципов чин и избијање Првог светског рата. Ситуација је управо супротна: глобално разумевање Првог светског рата и атентата могло би бити значајно кориговано уколико би се Млада Босна схватила у интегритету свог деловања: као изграђен идеолошки и књижевни покрет протоавангардног формата. „Права оцена Сарајевског атентата“ могућа је, сматра аутор, тек уз детекцију тог позадинског процеса вишегодишње књижевно-идеолошке припреме, без чега ни Принципов чин не би могао бити „херојски израз и најнепосредније оживотворење бунтовног слободарског духа [...] читаве предратне омладине, него би остао стихијски [...] и идејно немотивисан индивидуални акт групице незадовољника“ (Палавестра 1994: 12). Улог ове студије био је, дакле, много већи од стандардних историјских реконструкција: ново виђење младобосанске авангарде циља на ново виђење светскоисторијског догађаја без преседана.

Саму тезу о Младој Босни као покрету који је створио „услове за појаву авангардних уметничких праваца што су се развили за време и после првог светског рата на темељима стваралачке побуне с почетка века“ (98), Палавестра ће опсесивно варирати кроз своју студију, и то кроз готово формулаичне исказе.⁷ Иако је реч о стожерној идеји студије, она је ипак донекле маргинализована: будући да није основни предмет аналитичких извођења, она остаје релативно апстрактна, рефренски обнављана али декларативна, без нијанси и повлачења конкретнијих паралела. Био је то пре свега *сигнал* интерпретативној заједници где би у ширем

⁷ Неколико илустрација: „Та омладина је у своје време представљала најживљу и најобразованију културну снагу и њена расположења створила су повољну климу духа из које се доцније развила наша модерна књижевност“ (26). Био је то покрет који је својим деловањем „створио књижевну и интелектуалну основу на којој су могле бити однеговане оне литерарне идеје које су, после првог светског рата, извршиле револуционарни преображај наше књижевности“ (27). Ти „пионири напредне књижевне мисли“ су „проширивали тесна врата кроз која је касније, после њих, лакше продирала светлост за којом су они жудели, светлост на којој су млађи нараштаји, не познавајући и не признавајући крчиоце што су им утирали путеве, створили нову, слободарску традицију наше савремене литературе“ (91–92). Млада Босна успела је да се „више него иједна књижевна група онога доба, приближи плодној клими европског духа, већ увелико захваћеног надоласећим таласом револуционарних књижевних идеја“ (183). *И тако даље*, јер њихове речи „као да нису написане пре већ после првог светског рата, када је у модернистичкој побуни против утврђених вредности у поезији и животу питање песничке форме и слободнога стиха у неку руку било схваћено као егзистенцијално питање опстанка поетске авангарде“ (233).

пољу разумевања историје српске, босанскохерцеговачке и југословенских књижевности требало уткати новооткривени поетички комплекс. Палавестра ће зато касније, у монографији о Д. Митриновићу (*Догма и утопија*, 1977), најбољем примеру европских хоризоната младобосанске авангарде, методолошки разрадити и одлучније аргументовати ову тезу, што чини и у огледима о Душану Срезојевићу, Исидори Секулић и Иви Андрићу (*Критика и авангарда*, 1979).

Да је реч о поетичкој закономерности коју поткрепљује много шири корпус ауторских рукописа, потврђују и истраживања Радована Вучковића. Цео уводни сегмент, односно скоро трећина *Поетике хрватског и српског експресионизма* (1979) посвећена је феномену предратне авангарде, с тим што је младобосанска основа проширена на целину српско-хрватске књижевности, а уже национални оквири компаратистичком визуром и прецизније извођеним паралелама са немачким експресионизмом и италијанским футуризмом. Још је важније то да Вучковић у метакритичком слоју своје студије апострофира и већину важних методолошких питања која се тичу могућности и добрих разлога да се оно што се у предратној књижевности каткад подводило под *другу* или *нову модерну* препозна као први стадијум српско-хрватске авангарде. Као и Палавестра, Вучковић ће наставити да разрађује и популарише (и) ово становиште, од дидактичке хрестоматије *Модерни правци у књижевности* (1984) до позне студије *Војвођанска књижевна авангарда* (2006).

Компатибилност ових истраживања, огромна грађа на којој су она заснована, компаратистички и културолошки захвати, најзад и продуктивност понуђених модела интерпретације, с потенцијалом за даље модификације и разраде, чини их за домаће прилике ретким и драгоценим сазнајним подухватима. Ипак, не би се могло рећи да су њихови закључци суштински интегрисани у опште разумевање поетичке динамике српске и јужнословенских књижевности, нити да су стекли ону врсту обавезности коју често задобијају и много оскудније и ни приближно утемељене стручне визије и предлози. Радови ових традиционалних и релативно утицајних књижевних историчара по правилу се цитирају и користе парцијално, у функцији тумачења појединачних аутора и књижевних својстава, док иновацијска и синтетичка супстанца њихових истраживања, као место стварне интервенције у разумевању књижевне прошлости, остају непрепознати и неасмиловани. То је утолико осетније што рана фаза авангардистичког процеса на јужнословенском подручју, након ових првих искорака, више није разматрана на тој синтетичкој равни, на којој се једино и може уочити.

Препознавање те још увек ефективно „непрепознате књижевне авангарде“ (Палавестра), као и разностраних отпора према њој, отежа-

но је и савременом хиперпродукцијом дискурса везаних за Принципа и Младу Босну. То што су они *свуда*, ипак не значи да су *заиста ту*. Када се важни феномени културне историје истисну на ауторизованим местима саморефлексије, производње и дистрибуције знања, они се у первертованим облицима настањују на рубним пунктовима јавног поља, те нас Млада Босна и Принцип могу *преплављивати* са свих парола, застава, зборника и споменика, баш зато што *то и нису они*, већ празни означитељи високе прометне вредности, апстракције које фасцинирају, а заправо – прворазредни *културолошки симптоми*, чију семиозу и симболичко-сазнајну енергију тек треба расплести. Поред хеуристичке скепсе према досадашњим концептуализацијама историјске и поетичке динамике српске књижевности, за то ће нам бити потребно и донекле модификовано теоријско виђење саме авангарде, много осетљивије за примат *етичко-конструктивног* који су ти рани пасионирани читаоци Витмана и Ничеа утврдили као трансмодернистичко полазиште свог програма интегралног културног преображаја.

Када на интерпретативном хоризонту будемо усталили ту првобитну аутохтону авангардну културу, и поетички пејзажи послератне књижевности указаће нам се у битно другачијем, сложенијем и конзистентнијем виду. До тада – парафразирајући Палавестрину парафразу једног ексклузивно младобосанског становишта – остаје на снази: да бисмо разумели Сарајевски атентат, па и све што је Први светски рат значио за историју модерне Европе, мораћемо добро да разумемо (и то) да је Млада Босна била *књижевни покрет*, да је Принцип био пре свега *читалац*, да је будући југословенски нобеловац био само *један од њих*, и коначно, да је то „најчудније поколење што су га ови простори икада изнедрили“ (Палавестра) било једно право *авангардно поколење*, управо *прва јужнословенска авангарда*. Књижевно-политичка авангарда какву је ретко која култура имала, и коју смо успешно успели да сакријемо како од себе тако и од словенског и осталог света.

ЛИТЕРАТУРА

- Brebanović, Predrag. *Avangarda krležiana: pismo ne o avangardi*. Zagreb: Naklada Jesenski [etc.], 2016.
- Велмар-Јанковић, Светлана. „О неким видовма схватања појма ’модеран’“. *Развојне етапе у српској књижевности XX века и њихове основне одлике*. Ур. Мирослав Пантић. Београд: Српска академија наука и уметности, 1981. 83–91.
- Vučković, Radovan. *Poetika hrvatskog i srpskog ekspresionizma*. Sarajevo: Svjetlost, 1979.

- Вучковић, Радован. „Опаске о периодизацији српске књижевности XX века“. *Развојне етапе у српској књижевности XX века и њихове основне одлике*. Ур. Мирослав Пантић. Београд: Српска академија наука и уметности, 1981. 7–48.
- Вучковић, Радован (прир.). *Модерни правци у књижевности*. Београд: Просвета: Нолит: Завод за уџбенике и наставна средства, 1984.
- Вучковић, Радован. *Војвођанска књижевна авангарда*. Зрењанин: Градска народна библиотека „Жарко Зрењанин“, 2006.
- Крлежа, Мирослав. „Хрватска књижевна лаж“ [1919]. *Књижевна критика између два рата I*. Прир. Гојко Тешић. Београд: Просвета: Нолит: Завод за уџбенике, 1985. 309–319.
- Палавестра, Предраг. *Књижевност Младе Босне* [1965]. Београд: Институт за књижевност и уметност, 1994.
- Palavestra, Predrag. *Dogma i utopija Dimitrija Mitrovića: počeci srpske književne avangarde*. Beograd: Slovo ljubve, 1977.
- Palavestra, Predrag. *Kritika i avangarda u modernoj srpskoj književnosti: književne teme VI*. Beograd: Prosveta, 1979.
- Палавестра, Предраг. „Авангардне тежње у српској књижевности XX века“. *Развојне етапе у српској књижевности XX века и њихове основне одлике*. Ур. Мирослав Пантић. Београд: Српска академија наука и уметности, 1981. 71–82.
- Секулић, Исидора. „Немири у књижевности“ [1924]. *Из домаћих књижевности I*. Сабрана дела Исидоре Секулић. Књ. 4. Београд: Југославијапублик: „Вук Караџић“, 1985. 174–186.
- Ујевић, Тин. *Nedjela maloljetnih: jedna podvrsta Moderne*. Sarajevo: Mlada Bosna, 1931.
- Црњански, Милош. *Лирика*. Прир. Живорад Стојковић. Београд: Задужбина Милоша Црњанског: БИГЗ: СКЗ; Lausanne: L'Age d'Homme, 1993.

Биљана Андоновска

ОД НЕМИЛА ДО НЕДРАГА: О ПРЕДАТНОЈ КЊИЖЕВНОЈ АВАНГАРДИ И ПОСЛЕРАТНОЈ ЈУГОСЛОВЕНСКОЈ ОМЛАДИНИ

Резиме

У овом раду проблематизујемо процес маргинализовања предратне књижевне и политичке авангарде у српској и јужнословенским културама 20. века. У фокусу рада налази се Млада Босна, али само као егземпларни сегмент ширег покрета предратне југословенске револуционарне омладине. Говор о историјским авангардама, као уосталом и о Првом светском рату, у јужнословенским књижевностима нешто је другачији и осетљивији него у другим словенским и европским културама. Прва јужнословенска књижевна авангарда, оличена у Младој Босни и предратном омладинском покрету, изнедрила је и извршиоце Сарајевског атентата, што ју је присно везало за саме поводе за избијање Великог рата, а потом и сав трауматски отисак тога догађаја. Предратна авангарда била

је присно везана и за идеју југословенског уједињења, те је након урушавања југословенског пројекта крајем 20. века, као и многи пројугословенски означитељи, подвргнута разноликим процедурама историјског ревизионизма. Ови епохални, али и други фактори, значајно су дестабилизовали статус, па и елементарну видљивост предратне авангарде на мапи југословенских књижевности, што је довело до дисторзије опште књижевнo-историјске слике о природи, тежиштима и поетичкој динамици српске и јужнословенских књижевности. У раду износимо неколико основних хипотеза о разлозима, облицима и последицама тог потискивања, посебно у сфери академских дискурса. Упућујемо на књижевноисторијске синтезе (Предраг Палавестра, Радован Вучковић) које су благовремено описале поетички профил, културно мотивисану специфичност и структурни значај предратне књижевно-политичке авангарде на јужнословенском простору.

Кључне речи: авангарда, Млада Босна, Први светски рат, Југославија, књижевна историја, периодизација, Предраг Палавестра, Радован Вучковић

Biljana Andonovska

FROM PILLAR TO POST: ON THE PRE-WAR LITERARY AVANT-GARDE AND THE POSTWAR YUGOSLAV YOUTH

Summary

This paper will problematise the marginalisation process of the pre-war literary and political avant-garde in the Serbian and South Slavic cultures of the 20th century. The focus of the discussion is Young Bosnia, but only as an exemplary segment of the broader movement of the pre-war Yugoslav revolutionary youth. The discourse on historical avant-garde, as well as on the First World War, is somewhat different and more sensitive in South Slavic literatures than in other Slavic and European cultures. The first South Slavic literary avant-garde, embodied in Young Bosnia and the pre-war youth movement, also brought forth the participants of the Sarajevo assassination, which closely linked it to the immediate cause for the outbreak of the Great War, and the entire traumatic imprint of that event. The pre-war avant-garde was closely linked with the idea of Yugoslav unification, and after the collapse of the Yugoslav project at the end of the 20th century, like many other pro-Yugoslav signifiers, it was subjected to various procedures of historical revisionism. These contemporary factors, as well as some others, significantly destabilised the status and even the elementary visibility of the pre-war avant-garde, which led to a distortion of the literary-historical image of its nature, focal points and poetic dynamics in Serbian and South Slavic literatures. In this paper, we present several basic hypotheses about the reasons, forms and consequences of this repression, especially in the field of academic discourses. We refer especially to literary-historical syntheses (Predrag Palavestra, Radovan Vučković) which timely described the poetic profile, the culturally motivated singularity and structural significance of the pre-war literary-political avant-garde in the South Slavic area.

Key words: avant-garde, Young Bosnia, World War I, Yugoslavia, literary history, periodisation, Predrag Palavestra, Radovan Vučković